

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาเกี่ยวกับเทพถือเป็นปัญหาที่มีการถกเถียงกันมานาน และเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการแสวงหาความรู้เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจยอมรับความจริงในเบื้องต้นว่า “เทพมีอยู่จริงหรือไม่?” ถ้ามีอยู่จริง อยู่ ณ สถานที่ใด? มีลักษณะอย่างไรหรือมีคุณธรรมอะไร ตลอดถึงปัญหาการทำความเข้าใจว่าเทพมีอิทธิพลต่อมนุษย์อย่างไร? หรือมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องกับเทพได้อย่างไร? อะไรเป็นเหตุจูงใจให้มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องกับเทพ และเทพเข้าไปเกี่ยวข้องกับมนุษย์ได้อย่างไร ซึ่งถือเป็นปัญหาขั้นพื้นฐานทางความคิดของมนุษย์จนถึงปัจจุบัน และถือเป็นปัญหาสำคัญที่แทรกอยู่ในเนื้อหาสาระในความเชื่อและในคัมภีร์ทางศาสนาทั้งฝ่ายเทวนิยม (Theism) และอเทวนิยม (Atheism) แม้แต่ในคัมภีร์พุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยมก็ยังคงปรากฏความคิดความเชื่อเรื่องเทพ แต่สถานะของเทพในพุทธศาสนามีลักษณะอย่างไรหรือมีคุณสมบัติอย่างไร ถือเป็นประเด็นที่สำคัญน่าศึกษาอย่างยิ่ง

ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยขอแบ่งลักษณะของปัญหาดังกล่าวออกเป็น ๓ ประเภทคือ ปัญหาความเชื่อเรื่องเทพ ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทพ เทพ กับมนุษย์ ซึ่งมีความแตกต่างระหว่างปัญหาทั้งสามนี้ ถือเป็นปัญหาน่าสนใจ และมีเนื้อหาสาระที่ควรแก่การศึกษาวิเคราะห์แต่ละประเด็นดังนี้

๑. ปัญหาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องเทพถือเป็นปัญหาทางอภิปราย ซึ่งยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเทพมีอยู่จริงหรือไม่ หรือเพียงแต่สันนิษฐานว่ามีอยู่จริง และพิสูจน์ได้อย่างไรว่าเทพมีจริง

๒. ปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทพ ซึ่งถือเป็นปัญหาที่จะต้องศึกษาวิเคราะห์ว่า มนุษย์รู้เรื่องเทพได้อย่างไร เทพที่ปรากฏในการรับรู้ของมนุษย์เป็นเช่นใด ถือเป็นปัญหามุ่งเน้นที่พฤติกรรมของมนุษย์เป็นสำคัญ และเทพมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับมนุษย์อย่างไร ถือเป็นปัญหาที่มุ่งเน้นถึงคุณธรรมและพฤติกรรมของเทพที่มีต่อมนุษย์

ปัญหาเรื่องความมีอยู่จริงของเทพ สถานะของเทพ ที่อยู่ของเทพ ตลอดถึงคติความเชื่อด้านพัฒนาการของเทพจากเทพเบื้องต้นสู่เทพตามธรรมชาติ หรือจากเทพธรรมชาติสู่เทพเบื้องต้น แต่

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระพุทธองค์ได้ตอบปัญหาเทวดาว่าเป็นหนึ่งใน พุทธกิจประจำวันตั้งแต่เช้าจนถึงตอนใกล้รุ่งของวันใหม่ของพระองค์^๑ ก็แสดงให้เห็นว่าเทพมีอยู่จริง

นอกจากนี้พระพุทธองค์ยังได้เทศนาธรรม มว่าด้วยเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมของเทพหรือ “เทวธรรม” ซึ่งปรากฏในพระสูตรตันตปิฎกมีใจความว่า

ภิกษุทั้งหลายในหมู่เทพเหล่านั้นมีเป็นจำนวนมากได้เข้าเฝ้าพร้อมกราบไหว้เราแล้วลุกขึ้นยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทพเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้วได้กล่าวกะเรา ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้รทกข์ นับแต่นี้เป็นต้นไป ๕๑ กับปี พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ผู้เป็นกษัตริย์โดยพระชาติได้เสด็จอุบัติในชาติตติยสกุลเป็น โณคนทัญญูโดยพระโคตร พระชนมายุประมาณแปดหมื่นปี พระองค์ได้ตรัสรู้ที่ทิวังไม้แคฝอยแล้วเรา ตถาคตได้เทศนาธรรมโปรดหมู่เทพเหล่านั้นว่า

บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยหิริและโอตตปปะ

ตั้งมั่นอยู่ในสุกขธรรม(กุศลธรรม)

เป็นผู้สงบระงับ เป็นคนคิงาม

ท่านเรียกว่า ผู้มีเทวธรรมในโลก^๒

จากพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ ถือเป็นการยืนยันถึงความมีอยู่ของเทพที่มาจากสวรรค์ชั้นต่าง ๆ เพื่อเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ และหมู่เทพเหล่านั้นยังระลึกชาติได้ในอดีต ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับผูกพันกับพระพุทธองค์อย่างใกล้ชิดในอดีตชาติ หรือเมื่อครั้ง พระพุทธองค์มีพระประสงค์จะเสด็จไปเทศนาธรรมโปรดหมู่เทพโดยเฉพาะสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อแสดงธรรมโปรดพระพุทธรูปมารดาและหมู่เทพทั้งหลายก็เสด็จไปยังสวรรค์ชั้นนี้ ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นที่พระพุทธองค์ได้เสด็จบ่อยครั้ง แม้ในคราวที่พระพุทธองค์ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์เพื่อปราบทิวชของพวกนักบวชนอกศาสนา แล้วพระพุทธองค์ยังได้เสด็จไปจำพรรษา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อแสดงพระอภิธรรมโปรดพุทธรูปมารดาตามพุทธประเพณีที่ควรปฏิบัติ และหลักฐานอีกประการหนึ่งที่ยืนยันว่าเทพเจ้ามีอยู่จริงก็คือเรื่องคุณธรรมที่ทำให้เป็นเทพเจ้าโดยเฉพาะพระอินทร์หรือท้าวสักกะนั้นในหลักฐานของพุทธปรัชญาระบุว่าพระองค์ได้บำเพ็ญคุณธรรมชื่อ วัตตบท ๗ ประการ คือ ๑. เราพึงเลี้ยงมารดาบิดาจนตลอดชีวิต ๒. เราพึงประพฤติดนอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลจนตลอดชีวิต ๓. เราพึงพูดจาแต่คำอ่อนหวานจนตลอดชีวิต ๔. เราไม่พึงพูดจาคำส่อเสียดจนตลอดชีวิต ๕. เราพึงมีใจปราศจากความ

^๑ รังษิ สุทนต์, พุทธกิจ : กิจที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำ , (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕, หน้า ๓๕.

^๒ พุ.ชา. (บาลี) ๒๓/๖/๒ , พุ.ชา.(ไทย)๒ ๓/๖/๓.

ตระหนี่อันเป็นมลทินของผู้ครองเรือนมีการบริจาคอันเสียสละได้ มีฝ่ามืออันชุ่ม ยินดี ในการเสียสละอันควรแก่การขอยินดีในการแจกจ่ายทานจนตลอดชีวิต ๖. เราพึงพูดแต่คำสัตย์จนตลอดชีวิต ๗. เราไม่พึงโกรธจนตลอดชีวิต แม้ถ้าความโกรธพึงเกิดขึ้นแก่เรา เราก็จะกำจัดมันเสียโดยฉับพลันนั้นทีเดียว” ซึ่งเป็นคุณธรรมที่พุทธปรัชญายอมรับหรือรับรองว่ามารถที่จะนำไปสู่การเกิดเป็นท้าวสักกะได้

อย่างไรก็ตามต่อปัญหาที่ว่าเทวดามีอยู่จริงหรือไม่นั้นก็มิใช่ออกเถียงกันอยู่มากโดยมีผู้พยายามให้ข้อยืนยันเรื่องนี้ในหลายแนวทางว่า

“พระพุทธศาสนายอมรับว่า เทวดามีจริงหรือไม่และถ้าตอบตามหลักฐานในคัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นต้น โดยถือตามตัว อักขรก็ถือว่ามี หลักฐานที่จะยืนยันคำตอบนี้มีอยู่มากมายทั่วไปในคัมภีร์ มนุษย์จำนวนมากตั้งแต่สมัยโบราณจนปัจจุบันมีความเชื่อถือหรือไม่ก็หวั่นเกรงต่ออำนาจของเทวดา พระพุทธศาสนากล้าทำในสิ่งเหล่านี้ว่ามีจริง เป็นจริง โดยประกาศอิสรภาพให้แก่มนุษย์ท่ามกลางความมืด มืดของสิ่งเหล่านี้ มนุษย์ควรจะปฏิบัติอย่างไรจึงจะถูกต้องและเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของชีวิตที่ดำรงและควรพึงพาอาศัยเทวดาในเวลาใด หรือไม่จำเป็นจะต้องพึ่งพาอาศัยเทวดาจะได้หรือไม่ เพราะการหวังพึ่งเทวดาย่อมมีผลในขอบเขตจำกัด คือในทางปัญญา เทวดาทั่ว ๆ ไป ก็ยังมีวิเศษ ๑. ไม่รู้สังขารมรรณเช่นเดียวกับมนุษย์ ดังเรื่องพระภิกษุรูปหนึ่งที่เหาะไปถามปัญหาเทวดาจนแม้แต่พรหมก็ตอบไม่ได้ “และเรื่องพระพุทธเจ้าทรมานพระพรหม ส่วนในด้านจิตใจ เทวดาก็เหมือนกับมนุษย์ คือส่วนใหญ่เป็นปุถุชน ยังมีเชื่อความทุกข์ มากบ้างน้อยบ้าง ยังหมุนเวียนขึ้น ๆ ลง ๆ อยู่ในสังสารวัฏ และตามปกติธรรมเนียมของเทวดาก็ไม่ต้องการมาเกี่ยวข้องกับวุ่นวายหรือแทรกแซงในกิจการของ มนุษย์อยู่แล้ว เพราะ “ความบากบั่นพากเพียรของคนเทพทั้งหลายก็ติดกันไม่ได้”

จากข้อความที่ปรากฏในคัมภีร์และทัศนะนักปราชญ์ทำให้ทราบได้ในเบื้องต้นว่า พุทธศาสนามีลักษณะทั้งยอมรับและปฏิเสธเรื่องเทพ ยอมรับว่าเทพมีจริงและกำหนดคุณสมบัติเฉพาะของเทพ แต่ปฏิเสธอิทธิพลของเทพที่มีอิทธิพลในลักษณะกำหนดบงการเหนืออิสรภาพของมนุษย์หรือกล่าวในแง่หนึ่งมนุษย์พึ่งเทพในบางแง่ และในบางครั้งเทพก็พึ่งมนุษย์ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์เรื่องเทพ และคุณธรรมของเทพในทัศนะของพุทธปรัชญา ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาท เพื่อให้เกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจนยิ่งขึ้น

^๓ ดูรายละเอียดใน ศ.ส. (ไทย)๑ ๕/๒๕๓/๓๓๕.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องเทพในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาประเภทและธรรมเป็นเหตุทำให้เกิดเป็นเทพในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๒.๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความมีอยู่ของเทพในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งวิเคราะห์เอกสารเป็นหลัก ผู้วิจัยใช้หลักการวิเคราะห์จากคัมภีร์พระไตรปิฎกของพุทธปรัชญาฝ่ายเถรวาทตาม โดยมุ่งศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์เฉพาะปัญหาเรื่อง ความมีอยู่ของ เทพ โดยอาจศึกษา เทียบเคียง ประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วยทั้งนี้ เพื่อให้ประเด็นการวิจัยมีความชัดเจนมากขึ้น

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ความมีอยู่ หมายถึง ข้อพิสูจน์เพื่อยืนยันว่าเทพมีอยู่จริงหรือไม่จากหลักฐานและกฎเกณฑ์ในการใช้เหตุผลเพื่อยืนยันความมีอยู่จริงของเทพในพุทธปรัชญาเถรวาท

อารักษ์ หมายถึงเทพที่ทำหน้าที่รักษาบ้านเรือน มีการบวงสรวงบูชาหรือเฝ้าสวนไร่นาตามความเชื่อ

แนวคิดเกี่ยวกับเทพ หมายถึง แนวคิดด้านความหมาย ความเป็นมา และประเภทของเทพ รวมถึงหลักธรรมที่ทำให้เป็นเทพ

เทพ หมายถึง สัตว์โลกชนิดหนึ่งผู้ได้กระทำความดีไว้ในคราวที่เป็นมนุษย์ เมื่อตายแล้วได้ไปเกิดเป็นเทพที่เทวภูมิ มีความพิเศษในตัว ร่างกายงดงาม มีรัศมีสว่างไสว เพลิดเพลินอยู่ด้วยกามคุณทั้ง ๕

โอปปาติกะ หมายถึง สัตว์ผู้ผุดขึ้นเป็นสัตว์ใหญ่ทันที ถึงคราวตายก็ไม่เหลือซากปรากฏได้แก่ พวктеพ เปรต อสุรกาย เป็นต้น

๑.๕ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่นำมาประกอบในการเขียนวิทยานิพนธ์มี ดังนี้

๑.๕.๑ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวไว้ในหนังสือพุทธธรรม ว่า โดยสถานะแล้ว เทวดาทุกประเภทตลอดถึงพรหมที่สูงสุดล้วนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏเช่นเดียวกับมนุษย์ทั้งหลาย และส่วนใหญ่อีกเป็นปุถุชนยังมีกิเลสคล้ายกับมนุษย์ ไม่อยู่ในฐานะที่เป็นผู้สร้างสรรพสิ่งเหมือนเทพในศาสนาอื่นๆ และที่สำคัญเทพในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น

ต้องมีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเพื่อก้าวไปสู่ความเป็นผู้รู้ผู้เบิกบานเหมือนเช่นเดียวกับมนุษย์ทั่วไป^๔

๑.๕.๒ พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโ (วันจันทร์) ได้ศึกษาเรื่อง นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท สรุปว่า “พระพุทธเจ้ามีการติดต่อสัมพันธ์กับพวกเทวดาและสวรรค์อยู่เป็นประจำ พวกเทวดาในสวรรค์มีปัญหาหนึ่งที่เหมือนกับสัตว์ในนรกคือไม่มีพระพุทธเจ้า พระปัจเจก-พระพุทธเจ้า พระสาวกพระพุทธเจ้า เกิดขึ้นในสวรรค์และนรก จึงมีโอกาสดังที่ได้รับฟังธรรมเทศนาน้อยมาก มีเป็นบางครั้งเท่านั้นที่พระพุทธเจ้า หรือพระพุทธรูปจะขึ้นไปยังสวรรค์หรือลงไปในนรก เพื่อแสดงธรรมโปรดสัตว์ที่อาศัยอยู่ในที่นั้นๆ พวกเทวดาอยู่ในฐานะที่ดีกว่าสัตว์ในนรกตรงที่นอกจากวิถีชีวิตจะ ผีดิบพร้อมไปด้วยสมบัติพิเศษแล้วเมื่อมีปัญหายังสามารถลงมายังโลกมนุษย์เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธรูป เพื่อเรียนถามแก้ปัญหาได้”^๕

๑.๕.๓ พินิจ สุขสถิต ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง เทวดาชั้นฉกามาพจรในพระไตรปิฎก ผลการวิจัยพบว่า ภาวะของเทวดานั้น มีลักษณะแตกต่างจากมนุษย์ ทั้งโดยลักษณะทางกายและจิตทางกาย เทวดามีร่างกายเลอเลิศกว่ามนุษย์ ทางจิต เทวดามีอำนาจที่เหนือธรรมชาติ สามารถคลั่งคลำได้ สมบัติของเทวดาเกิดขึ้นเพราะบุญกรรม ไม่จริงยังยืนสั่นไปได้ เทวดาเป็นผู้มีความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า และยึดมั่นในพระรัตนตรัย สังสมบุญกุศลอยู่เสมอ^๖

๑.๕.๔ พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโณ (ทัฬหีเทศ) ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง เทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการวิจัยพบว่า เทวดาเหมือนมนุษย์ก็เป็นปุณฺณเช่นกัน มีพฤติกรรมแตกต่างกันออกไป กล่าวคือดีบ้างไม่ดีบ้าง จึงก่อให้เกิดวัฒนธรรมและประเพณีที่เนื่องด้วยเทวดาปรากฏขึ้นในสังคม มนุษย์เป็นจำนวนมากและทำให้มนุษย์ปฏิบัติต่อเทวดาในลักษณะที่แตกต่างกัน

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม : ฉบับปรับปรุงขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๒ .

^๕ พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโ (วันจันทร์), “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๔.

^๖ พินิจ สุขสถิต, “การศึกษาวเคราะห์เรื่องเทวดาชั้นฉกามาพจรในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๓๗.

ไป วัฒนธรรมและประเพณีของไทยจึงแฝงด้วยความเชื่อเรื่องเทวดาในประเพณีต่างๆ เนื่องจากเทวดาเป็นพวกที่มีความสุขสบายจึงเป็นเหตุให้มวลมนุษย์ต้องการที่จะมีความสุขอย่างเทวดาบ้าง”

๑.๕.๕ รังษี สุธนค์ กล่าวถึงเทวดากับพระพุทธศาสนาในหนังสือเรื่องพุทธกิจว่า พุทธกิจ ๕ อย่าง คือพระจริยาวัตรที่พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติเป็นประจำ ๕ ระยะเวลา พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ คือ พระพุทธเจ้าในอดีต พระพุทธเจ้าในอนาคต พระพุทธเจ้าในปัจจุบัน ประทับอยู่ที่ใดก็ตามจะไม่ละกิจ ๕ อย่าง พระองค์ทรงมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ตลอดกาลเวลาทั้งปวงในการบำเพ็ญพุทธกิจ ๕ ระยะเวลา กิจทั้ง ๕ นี้ พระพุทธเจ้าทรงกระทำทุกวัน กิจ ข้อแรกคือ ปุเรกัตตกิจ ปัจฉากัตตกิจ เป็นกิจช่วงกลางวัน กิจอีก ๓ ข้อคือ ปุริมยามกิจ มัชฌิมยามกิจ ปัจฉิมยามกิจ เป็นกิจช่วงกลางคืน^๔ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเทวดาทั้งหลายมีอยู่จริง

จากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ข้างต้นนั้น พบว่า เทพใน พุทธปรัชญาเถรวาทมีปรากฏในหลักคำสอนในลักษณะของการพยายามที่จะยืนยันถึงสถานะและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเทพว่ามีอยู่จริงและมีกำเนิดพัฒนาการมาจากการค้นพบหลัก ความจริงเรื่องกฎธรรมชาติซึ่งจะทำให้เข้าใจถึงสถานะของเทพในฐานะที่เป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายของมนุษย์ อีกทั้งทำที่ที่มนุษย์อาจเป็นเทพได้เมื่อมีคุณธรรมหรือเทว ธรรม ขณะเดียวกันเทพก็อาจเป็นมนุษย์ได้เมื่อคุณธรรมเสื่อมถอยหรือด้อย คุณธรรมลดฐานะลงมา ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์ให้เห็นทัศนะทางพุทธปรัชญา เถรวาทว่า พุทธปรัชญา ยอมรับเทพว่ามีจริงหรือไม่ เกี่ยวข้องกับมนุษย์อย่างไร และมีคุณธรรมพิเศษอย่างไร เป็นต้น

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๑.๖.๑ รวบรวมข้อมูลจากหนังสือ ตำรา เอกสาร งานตีพิมพ์ที่เกี่ยวข้องในงานวิจัย ตลอดจนถึงหนังสือคัมภีร์พระไตรปิฎกทั้งฉบับภาษาไทย และบาลีคัมภีร์อรรถกถาฎีกา

๑.๖.๒ รวบรวมข้อมูลจากหนังสือ และเอกสารทางวิชาการอื่นๆ ที่เป็นผลงานการค้นคว้าของท่านผู้รู้ และเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องเทพ และความมีอยู่ของเทพ

๑.๖.๓ เมื่อผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยก็นำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์ แล้วนำมารวบรวมเขียนงานวิจัยที่สมบูรณ์ต่อไป

^๓ พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโน (ทับทิมเทศ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๕.

^๔ รังษี สุธนค์, พุทธกิจ : กิจที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำ, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕.

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบแนวคิดเรื่องเทพในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๗.๒ ทำให้ทราบเรื่องประเภทและธรรมเป็นเหตุทำให้เกิดเป็นเทพใน
พุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๗.๓. ทำให้ทราบผลการวิเคราะห์ความมีอยู่ของเทพในพุทธปรัชญาเถรวาท